

Design and validation of an indigenous model of good governance based on religious teachings with a mixed approach

Seyed Mohammad Reza Nabaviyan Hamzeh Kalaei

PhD Student in Public Management (Human Resources), Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran,
mr_nabavian@yahoo.com

Mohammad Reza Bagherzadeh

Assistant Professor, Department of Public Administration, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran (Author),
dr.mr.bagherzadeh@gmail.com

Ahmad Jafari Kolarijani

Assistant Professor, Department of Public Administration, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran, kjas_51@yahoo.com

Mojtaba Tabari

Associate Professor, Department of Public Administration, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran,
mo.tabari.iau@gmail.com

Mohammad Saeed Bagherzadeh

Assistant Professor of Management, Behshahr Branch, Islamic Azad University, Behshahr, Iran, saeedbagher1153@gmail.com

Abstract

The aim of this study is to design an indigenous model of good governance based on religious teachings. The method of this study is mixed (qualitative-quantitative). Data collection in the qualitative part was done through systematic review of religious and historical documents and books and was analyzed by the data method of the foundation. 62 senior and middle managers of Mazandaran province were collected by census sampling method and tested by structural equation modeling method. From the analysis of qualitative findings, the conceptual model was designed in the

form of 700 primary concepts, 59 sub-categories and 21 main categories. For qualitative validation and validation of the model; The method of confirmation of selected experts was used using the combined judgment and snowball sampling method (11 tons). Quantitative findings based on the obtained propositional propositions, in addition to confirming the validity of the measurement and structural models of the research model, the positive effect of causal conditions (competencies of managers, unity of direction between the main elements of the organization) on the phenomenon of good governance and positive effect Good governance over strategies (economic, political, cultural, human resources) was endorsed. Also, in addition to confirming the positive effect of contextual conditions (monitoring, culture building, consulting dynamics and knowledge-based management) and the negative effect of intervening conditions (corruption, betrayal and inefficiency of managers, putting pressure on people) on strategies, positive effect Strategies were approved on the results of good governance. Good Governance", "Religious Teachings", "Foundation Data Theory", "Mixed Approach"

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

طراحی و اعتبار یابی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی با رویکرد آمیخته

سید محمدرضا نبویان حمزه کلایی

دانشجوی دکتری مدیریت دولتی (منابع انسانی)، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران
mr_nabavian@yahoo.com

باقرزاده، محمدرضا

استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران (نویسنده مسئول)
dr.mr.bagherzadeh@gmail.com

جعفری کلاریجانی، سید احمد

استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران
kjas_51@yahoo.com

طبری، مجتبی

دانشیار، گروه مدیریت دولتی، واحد قائم شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائم شهر، ایران
mo.tabari.iau@gmail.com

باقرزاده، محمد سعید

استادیار گروه مدیریت، واحد بهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بهشهر، ایران
saeedbagher1153@gmail.com

چکیده

هدف مطالعه حاضر طراحی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی است. روش این مطالعه آمیخته (کیفی-کمی) است، جمع‌آوری داده‌ها در بخش کیفی از طریق مرور نظام‌مند اسناد و کتب دینی و تاریخی انجام و با روش داده بنیاد مورد تحلیل قرار گرفت و در بخش کمی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته داده‌های، ۶۲ نفر از مدیران ارشد و میانی استانداری استان مازندران به شیوه نمونه‌گیری سرشماری گردآوری و با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری آزمون شد. از تحلیل یافته‌های کیفی، مدل مفهومی در قالب ۷۰۰ مفهوم اولیه، ۵۹ مقوله فرعی و ۲۱ مقوله اصلی طراحی شد. جهت اعتباریابی کیفی و بررسی روایی مدل؛ از روش تأیید خبرگان منتخب با استفاده از روش نمونه‌گیری ترکیبی قضاوتی و گلوله برفی (۱۱ تن) استفاده شد. یافته‌های بخش کمی بر اساس گزاره-مدل حکمی به‌دست آمده، علاوه بر تأیید اعتبار مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری مدل پژوهش، تأثیر مثبت شرایط علی (شایستگی‌های مدیران، وحدت جهت بین

ارکان اصلی سازمان) بر پدیده حکمرانی خوب و تأثیر مثبت حکمرانی خوب بر راهبردها (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، منابع انسانی) مورد تأیید واقع شد. همچنین علاوه بر تأیید تأثیر مثبت شرایط زمینه‌ای (نظارت، فرهنگ‌سازی، پویایی مشورت و مدیریت دانش‌محور) و تأثیر منفی شرایط مداخله‌گر (فساد، خیانت و ناکارآمدی مدیران، تحمیل فشار بر مردم) بر راهبردها، تأثیر مثبت راهبردها بر نتایج حکمرانی خوب تأیید شد.

واژه‌های کلیدی: حکمرانی خوب، آموزه‌های دینی، نظریه داده بنیاد، رویکرد آمیخته

تاریخ دریافت: ۰۰/۰۹/۰۱ تاریخ بازبینی: ۰۰/۱۱/۱۳ تاریخ پذیرش: ۰۰/۱۱/۱۶
فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال ۱۱، شماره ۲، پیاپی ۴۳، بهار ۱۴۰۱، صص ۸۱-۱۱۳



۱. مقدمه و بیان مسئله

جهان امروز با چالش‌هایی مواجه است که ناشی از دگرگونی‌های حاصل از پیشرفت علم و صنعت و طرح نیازهای جدید سازمانی و اجتماعی است و ایده‌چگونه حکومت کردن یا همان حکمرانی مطلوب در دو دهه اخیر به شدت مورد توجه محافل دانشگاهی و پژوهشی، حتی حکومت‌ها و سازمان‌ها واقع شده است. حکمرانی خوب اصطلاحی است که نخستین بار در اواخر دهه ۱۹۸۰ توسط بانک جهانی مطرح شد (Ritze, Kohler, & Mann, 2018, p. 261). بانک جهانی حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی و عدم خشونت، کارایی و اثربخشی دولت، بار مالی مقررات، حاکمیت قانون کنترل فساد تعریف نموده است (مسلمی مهنی، افضل، & صدقی، ۱۳۹۹، ص. ۳۰). با توجه به نقدهای اساسی که بر مبانی نظری حکمرانی خوب به‌عنوان الگوی حاکم بر دنیای غرب وارد شده، مقام معظم رهبری می‌فرماید: الگوی حکمرانی غربی برای توسعه ناموفق است، زیرا با وجود دستیابی کشورهای غربی به ثروت و قدرت، ارزش‌های انسانی و معنویت در این جوامع از بین رفته‌اند (عیوضی، مرزبان، & صالحی، ۱۳۹۶، ص. ۵۷) لذا آن را برای کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه کشورهای اسلامی مناسب ندانسته و معتقدند در دیدگاه اسلام پیشرفت مادی هدف نیست، بلکه وسیله رشد و تعالی انسان است. در واقع در جهان‌بینی اسلامی مفهوم حکمرانی خوب و مؤلفه‌هایش باید با در نظر گرفتن بسترهای توحیدی و معنوی تبیین گردد که در نتیجه آن؛ ثروت،

قدرت و علم وسیله رشد انسان و زمینه‌ساز برقراری عدالت، حکومت حق، روابط انسانی در جامعه و دنیای آباد محسوب می‌شوند. بر اساس مطالعات انجام‌شده در چند دهه گذشته، مهم‌ترین عامل توسعه و پیشرفت و اولین و پایه‌ای‌ترین نیاز هر کشور، برخورداری از نظام حکمرانی سالم و پویا است (Lagasio & Cucari, 2016, p. 703) که غرب پس از تجربه مدل‌های توسعه اقتصادمحور، به توسعه سیاسی رسیده و در نهایت ترکیبی از توسعه سیاسی، اقتصادی و اداری را در قالب مدل حکمرانی خوب پیشنهاد داده است، (رضایی، دهقانی، & کیان پور، ۱۳۹۹، ص. ۸). این در حالی است که تاریخ اسلام دو دوره درخشان حکمرانی الهی و مطلوب یعنی دوره پیغمبر اکرم (ص) و دوره امیرالمؤمنین (ع) را در کارنامه دارد که متأسفانه پابندی به آن‌ها در عمل مورد غفلت قرار گرفته و تکیه بر اصول آن می‌تواند راهگشای حل بسیاری از مسائل و چالش‌های امروز کشور باشد. براین اساس، در عصر حاضر، حکمرانی خوب در قالب آموزه‌های دینی قابل تبیین به نظر می‌رسد که این خود، مستلزم بررسی جامع و نظام‌مند برجسته‌ترین اسناد و کتب دینی و تاریخی است. در سال‌های اخیر، موضوع حکمرانی خوب در ایران همواره مطرح بوده با این حال، تلاشی در راستای تبیین آن بر اساس آموزه‌های دینی انجام نشده است. در این میان، تحقق مدل بومی حکمرانی خوب در چارچوب آموزه‌های دینی از مهم‌ترین دغدغه‌های سازمان‌ها در مدیریت کلان به شمار می‌رود. افزون بر این، دستاوردهای مورد انتظار از استقرار این مدل عبارت‌اند از: عدالت پایدار، هدایت نوآوری، رضایت شهروندان، ارتقای مشارکت و شفافیت، و همچنین، نظام‌های مدیریت و خدمات کارآمد؛ بنابراین، یکی از نهادهایی که می‌تواند نقش مهمی در کیفیت حکمرانی کشورمان داشته باشد استانداری‌ها هستند. استانداران در قلمرو مأموریت خویش به‌عنوان نماینده عالی دولت، مسئولیت اجرای سیاست‌های عمومی کشور در ارتباط با وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از بودجه عمومی دولت استفاده می‌نمایند را بر عهده دارد که استانداری استان مازندران هم از این قاعده مستثنا نیست؛ لذا پژوهش حاضر با تکیه بر مهم‌ترین اسناد و کتب دینی و تاریخی و با هدف طراحی و تبیین مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی صورت گرفته است.

۲. اهداف و پرسش‌های تحقیق

۲-۱. اهداف تحقیق

اهداف اصلی:

- ≠ طراحی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ اعتبار یابی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی در استانداری استان مازندران

اهداف فرعی:

- ≠ شناسایی شرایط علی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ شناسایی پدیده محوری مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ شناسایی شرایط زمینه‌ای و بسترساز مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ شناسایی شرایط مداخله‌گر مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ شناسایی راهبردهای مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی
- ≠ شناسایی نتایج مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی

۲-۲. سؤالات تحقیق

سؤالات اصلی:

- ≠ مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام است؟
- ≠ آیا مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی در استانداری استان مازندران از اعتبار لازم برخوردار است؟

سؤالات فرعی:

- ≠ شرایط علی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام‌اند؟
- ≠ پدیده محوری مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام است؟
- ≠ شرایط زمینه‌ای و بسترساز مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام‌اند؟
- ≠ شرایط مداخله‌گر مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام‌اند؟
- ≠ راهبردهای مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام‌اند؟
- ≠ نتایج مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام‌اند؟

۳. پیشینه تحقیق

در زمینه پژوهش‌های انجام گرفته مرتبط با موضوع مورد بررسی می‌توان به پژوهش (درخشه & موسوی نیا، ۱۳۹۷) تحت عنوان مؤلفه‌های حکمرانی شایسته در سیره حکومتی پیامبر اسلام (ص) اشاره کرد که طبق نتایج حاصل شده قانون‌گرایی، فساد ستیزی، شفافیت، رفق و مدارا، عدالت‌محوری، مشارکت طلبی، اثربخشی و پاسخگویی به عنوان مؤلفه‌های حکمرانی شایسته بر اساس سیره نبوی شناخته شدند. (منتظری، بهمنی، & فتحی زاده، ۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج‌البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، اقدام به طراحی مدل با استفاده از نظریه داده بنیاد نمودند که در نهایت صلاحیت‌های فردی در دسته شرایط علی؛ مقابله با فساد، نظارت بر کارکنان، مشورت پذیری در دسته عوامل زمینه‌ای؛ انتقادپذیری، پاسخ‌گویی و ارشاد عمومی در دسته شرایط مداخله‌گر و عدالت فراگیر، برقراری امنیت، تحقق وحدت و برخورداری از پشتوانه مردمی در دسته نتایج مدل طراحی شده جای گرفتند. (علویان & زارع پور، ۱۳۹۶) شاخص‌های حکمرانی خوب در اندیشه سیاسی

آیت الله جوادی آملی را مورد مطالعه قرار دادند. این پژوهش به شیوه توصیفی-تحلیلی در صدد دستیابی به شاخص‌های خوب حکمرانی دینی از نگاه آیت الله جوادی آملی بود. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که مؤلفه‌های حکمرانی خوب به زبانی متفاوت و در قالب واژگان اسلامی همچون مشورت، امر به معروف، نهی از منکر در اندیشه سیاسی ایشان نمود بارزی دارد. (یوسفی شیخ رباط & بابایی، ۱۳۹۴) در پژوهش خود تحت عنوان طراحی مدل حکمرانی خوب بر اساس نامه مالک اشتر و مقایسه آن با اصول حکمرانی خوب بانک جهانی اذغان داشتند که حضرت علی(ع) دو منبع قرآن کریم و سنت پیامبر اکرم(ص) را به عنوان منابع مستحکم دینی برای رفع مشکل‌ها در نامه مالک اشتر معرفی می‌کنند که در بانک جهانی چنین منابعی وجود ندارد و دستورهای حکومتی آنها از عقل بشری برگرفته است که به مرور زمان نامعتبر و متغیر خواهد بود. بررسی پژوهش‌های مرتبط با موضوع نیز، نشان می‌دهد که که پژوهش‌های فوق اغلب به صورت توصیفی-تحلیلی انجام گرفته‌اند و معدود پژوهش‌هایی که اقدام به طراحی مدل حکمرانی خوب بر اساس آموزه‌های دینی نموده‌اند، تنها به بررسی یکی از دوره‌های حکومتی پیامبر اکرم(ص) یا حضرت علی(ع) اکتفا کرده‌اند که در پژوهش فوق به منظور نوآوری در طراحی مدلی جامع، علاوه بر مرور و تحلیل کتب و اسناد مرتبط با دوران حکومت‌داری پیامبر اکرم(ص) و حضرت علی(ع)، به منظور طراحی مدلی بومی نسبت به مرور و تحلیل کتب تاریخی ایران باستان نیز اقدام شده است.

۴. ملاحظات نظری

۴-۱. حکمرانی خوب

بعد جنگ جهانی دوم، سیاست‌گذاری توسعه اقتصادی به سه دوره قابل تفکیک است؛ دوره اول از پایان جنگ جهانی دوم شروع و تا پایان ۱۹۷۰ ادامه یافت. در این دوره، اکثر نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران معتقد بودند که دولت باید تمامی امور را به دست بگیرد و شرکت‌های بزرگ به‌مثابه قهرمانان ملی تلقی می‌شدند. اما با گذر زمان شرکت‌های دولتی نشان دادند کارآمدی لازم را نداشته و اکثراً زیان داده بودند. در چنین

شرایطی، دیدگاه اقتصاد بازار که خصوصی‌سازی را یک راه‌حل مناسب می‌دانست از طرفی خواستار کاهش سهم دولت در تولید ناخالص داخلی بود طرفداران بیشتری پیدا کرد. بر اساس این دیدگاه، بازارها مناسب‌ترین نتایج را به بار می‌آورند و قیمت‌ها بهترین راه تخصیص دهنده منابع هستند. هرگونه دخالتی از طرف دولت در نتایج بازار، برای تولید مضر است؛ بنابراین، در این دوره، نقش دولت از عاملی برای توسعه به بزرگ‌ترین مانع تغییر پیدا کرد. این دوره که از اواخر دهه ۱۹۷۰ آغاز شده بود، در اواخر دهه ۱۹۹۰ خاتمه یافت (Ritze, Kohler, & Mann, 2018, p. 259). اگر غایت دوره اول را «دولت، بهبوددهنده توسعه و دوره دوم را دولت کوچک بدانیم، شعار دوره سوم، «حکمرانی خوب» می‌باشد. حکمرانی خوب، نشئت‌گرفته از تئوری نهادگرایی است. نهادگرایان، بر این باورند که مؤلفه‌های نهادی و سیاست‌های دولت می‌تواند به‌طور نظام‌مندی بر رشد اقتصادی تأثیر بگذارند؛ بنابراین، از دهه ۱۹۹۰، مجالس بین‌المللی سیاست‌گذاری اقتصادی، حکمرانی خوب را به‌عنوان موتور توسعه و شرط لازم برای ثبات اقتصادی و اتحاد اجتماعی مطرح کردند و همچنین، حکمرانی خوب را ضمانتی برای استقرار پیش‌نیازهای بازار اقتصادی (حفاظت از حقوق مالکیت، اجرای قراردادهای و کنش جمعی) دانستند. توجه فراوان مراجع مطالعاتی توسعه بر مبحث حکمرانی خوب، زمینه‌ساز ارائه تعریف‌های زیادی برای این مفهوم شد؛ بانک جهانی در سال ۲۰۰۶ به‌روزترین تعریف خود را از حکمرانی خوب ارائه داد و اعلام کرد که جامعیت و پاسخ‌گویی تحقق‌یافته را در قالب سه بخش (الف) انتخابات، پاسخ‌گویی و تعویض حاکمان؛ (ب) کارآمدی نهادها، مقررات، و مدیریت منابع؛ (ج) احترام به نهادها، قوانین، و روابط میان فعالان جوامع مدنی، تجارت و سیاست است (Omri & Mabrouk, 2020, p. 3). علاوه بر این، برای حکمرانی خوب، شش شاخص و معیار معرفی کرد که عبارت‌اند از: حق اظهارنظر و پاسخ‌گویی، بی‌ثباتی سیاسی و خشونت، اثربخشی دولت، بار مالی مقررات، حاکمیت قانون و کنترل فساد. روی‌هم‌رفته، حکمرانی خوب در بسیاری از موارد، بیانگر فهرستی از ویژگی‌های پسندیده‌ای است که حکومت باید داشته باشد و نیز دربردارنده نگرانی‌های هنجاری در مورد اموری است که دولت باید انجام دهد (مانند

کاهش فقر، حفظ ثبات سیاسی، یا ارائه خدمات پایه‌ای) (هاشمی، راه نجات، شریف زاده، & سعدی، ۱۳۹۹، ص. ۳).

۲-۴. حکمرانی خوب در اندیشه غرب

عدم کامیابی برخی کشورها در انجام وظیفه حاکمیتی خود و نبود دولت کارآمد سبب طرح اندیشه حکمرانی خوب برای نخستین بار در دهه ۱۹۹۰ توسط بانک جهانی شد. بر اساس تعریف اتحادیه اروپا حکمرانی خوب؛ مدیریت شفاف و پاسخگو منابع در یک کشور با هدف تضمین توسعه اقتصادی و اجتماعی عادلانه و پایدار است (فرزام نیا، عبدی، & رضائیان، ۱۳۹۹، ص. ۸۵). در تعریف دیگری حکمرانی خوب به فرآیندهایی مربوط می‌شود که به وسیله آن‌ها حاکمیت و کارکردهای بخش عمومی در جامعه اعمال می‌گردد، به ویژه اختیار بخش عمومی برای برنامه‌ریزی و اجرای خط مشی‌های و راهبردهایی که مربوط به توسعه و کاهش فقر یا مؤثر در آن‌ها هستند (ریجانی، دلیر، & احمدی موسوی، ۱۳۹۹، ص. ۱۸۲). به طور کلی حکمرانی خوب روشی برای مدیریت عمومی است که شامل فرایندها و سازوکارهایی می‌باشد که گروه‌های اجتماعی و شهروندان بواسطه آن منافع و انتظارات خود را اعلام می‌کنند و با انجام تعهدات خود در برابر حکومت، از حقوق قانونی خود استفاده می‌کنند (Putri & Wirawati, 2020, p. 170). مطابق گزارش‌های بانک جهانی، حکمرانی خوب به منزله نهادهایی است که از طریق آن‌ها قدرت در جهت مصلحت عمومی اعمال می‌شود و دربرگیرنده سه رکن اصلی به شرح زیر می‌باشد:

۱. فرایند انتخاب، نظارت و تفویض صاحبان قدرت؛
۲. برخورداری دولت از توانایی لازم و کافی برای اداره کارآمد سیاست‌های درست؛
۳. احترام شهروندان و دولت به نهادهای اداره‌کننده تعاملات اجتماعی و اقتصادی میان آن‌ها (ابراهیم پور & الیکی، ۱۳۹۵، ص. ۵).

کافمن و همکارانش^۲ در بانک جهانی با محوریت سه‌گانه فوق، شش شاخص اظهارنظر و پاسخگویی،^۳ ثبات سیاسی و فقدان خشونت،^۴ اثربخشی دولت؛ کیفیت مقررات،^۵ حاکمیت قانون^۶ و درنهایت کنترل فساد^۷ را برای حکمرانی خوب ارائه داده است (Yousaf, Freeha, & Abida, 2016, p. 203). شاخص حق اظهارنظر پاسخگویی (VA)؛ به این معنی است که مردم بتوانند دولت را در برابر آنچه بر مردم تأثیرمی‌گذارد مورد سؤال و بازخواست قرار دهند.

۳-۴. حکمرانی خوب در اندیشه اسلام

مطالعه و بررسی اسناد و کتب دینی بیانگر این مهم است که دستورات صریح دین مبین اسلام در سال‌ها قبل از طرح ایده حکمرانی خوب، در قرآن و کتب دینی مبانی پایه حکمرانی خوب بیان شده و بعد از گذشت سال‌ها مکاتب غربی توانسته‌اند آن را به‌عنوان دستاوردی انسانی و لازمه توسعه همه‌جانبه ارائه دهند. که بی‌اعتنایی به این منابع گران‌قدر، همان حلقه گمشده‌ی حکمرانی خوب در جامعه‌های اسلامی می‌باشد. در اسلام، دو حکمرانی شایسته در دو دوره زمانی نمود خارجی پیدا کرده است؛ یکی دوره پیامبر اکرم (ص) و دیگری دوره حضرت علی (ع) است. بارزترین شاخص‌های حکومت پیامبر اکرم (ص) مطابق با نامه ۵۳ نهج‌البلاغه در قالب جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. مهم‌ترین شاخص‌های دوران حکومت پیامبر اکرم (ص)

دوره حکومت	شاخص‌ها	نمونه
شاخص‌های حکومت پیامبر اکرم (ص)	قانون-گرایی	تدوین و پایبندی به ۵ بند صلح حدیبیه (ابن سعد، ۱۴۱۰، ج ۲، ص ۷۸)، عدم پیمان‌شکنی حتی با مشرکین و بازگرداندن مکان پناهنده شده به مدینه به درخواست سران مکی (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۲۵)، برشمردن وفای به عهد و پیمان از ویژگی‌های مؤمنان (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۲، ص ۳۶۴)

2. Kauffman et al
3. Voice & Accountability
4. Political Stability (No Violence)
5. Government Effectiveness
6. Regulatory Quality
7. Rule of Law
8. Control of Corruption

فساد ستیزی	خود را مسئول امور دانستن و عدم برخورداری حقی فراتر از بقیه (ابن کثیر، ۱۴۰۷، ج ۳، ص ۲۱۵)، عدم ترجیح خویشاوندان و آشنایان بر سایر مردم (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۴، ص ۵۸)
شفافیت	علنی ساختن تصمیمات خود به‌منظور همراه ساختن افراد پیش از وقوع جنگ احد (طبری، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۵۰۲)، اعلام علنی جانشینی امیرالمؤمنین (ع)
رفق و مدارا	انعقاد پیمان همزیستی مسالمت‌آمیز با یهودیان در سال اول هجرت (ابن هشام، ج ۱، ص ۵۰۱)، سرزنش بلال به دلیل عبور اسیران از کنار کشتگان آن‌ها (واقدی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۷۳)
عدالت- محوری	ابلاغ قانون اقتصادی انفال جهت بهره‌مندی عادلانه همه مسلمانان از امکانات مالی (قرشی، ۱۳۸۰، ص ۱۰۳)، تقسیم غنائم جنگی بنی‌نضیر بین تهی‌دستان (سبحانی، ۱۳۸۳، ص ۵۸۹)
مشارکت طلبی	معاوضه اسیران جنگی بدر با دریافت فدیة به اصرار مسلمانان (ابن‌ایبالحدید، ۱۴۰۴، ج ۱۴، ص ۱۷۲)، پذیرش نظر جوانان جهت انجام جنگ در خارج از مدینه باوجود اتخاذ موضع دفاعی در مدینه (طبری، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۵۰۲)
اثربخشی	تضعیف نظام برده‌داری (زرگری، ۱۳۷۸، ص ۴۸۴)، استقلال تدریجی مسلمانان از بازارها و فروشندگان یهودی (زرگری، ۱۳۷۸، ص ۴۷۹)
پاسخگویی	حضرت در مقابل اعتراضات به‌تندی برخورد نفرموده و در برابر پرسش مردم پاسخگو بودند (ابن هشام، ج ۲، ص ۴۹۹)، آستانه تحمل و خلق‌و‌خوی حضرت در شنیدن حرف مخالفان و منتقدان در جریان مباحثه با مسیحیان نجران (طبری، ج ۲، ص ۵۰۲)

۴-۴. حکمرانی خوب در اندیشه ایران باستان

تمدن ایران یکی از قدیمی‌ترین و تأثیرگذارترین تمدن‌های تاریخ بشری است و ایران‌زمین نیز به‌عنوان خواستگاه این تمدن در اعصار گوناگون شاهد حکمرانی حکومت‌ها و سلسله‌های بی‌شماری بوده است. امپراتوری هخامنشی یکی از تأثیرگذارترین تمدن‌های حیات بشری بوده که اسناد تاریخی گواهِ برخورداری آن از سیستم مدیریتی منظم جهت برآوردن نیازهای تمام مردم از غنی‌ترین تا فقیرترین آن‌ها می‌باشد که مشارکت‌جویی و حق اظهارنظر، قانون‌گرایی، کارایی و اثربخشی، پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری را اصول حکمرانی خوب با حکومت‌داری کوروش به‌عنوان یکی از

نامدارترین پادشاهان هخامنشی نام برده شده است (بیگی نیا، حقی، & حسینی فرد، ۱۳۹۱، ص. ۱۲۶).

جدول ۲. جمع بندی ملاحظات نظری

حکمرانی خوب	
شاخص های مهم حکمرانی خوب	اندیشه ها
اظهارنظر و پاسخگویی، ثبات سیاسی و فقدان خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون، کنترل فساد	حکمرانی خوب در اندیشه غرب
قانون‌گرایی، فساد ستیزی، شفافیت، رفق و مدارا، عدالت‌محوری، مشارکت طلبی، اثربخشی، پاسخگویی	حکمرانی خوب در اندیشه اسلام
مشارکت‌جویی و حق اظهارنظر، قانون‌گرایی، کارایی و اثربخشی، پاسخ‌گویی، مسئولیت‌پذیری	حکمرانی خوب در اندیشه ایران باستان

۵. روش تحقیق

پژوهش آمیخته فوق که متکی بر اصول مکتب پراگماتیسم است؛ از نظر جهت‌گیری اکتشافی و از نظر هدف توسعه‌ای- کاربردی است. استراتژی پژوهش در فاز کیفی، نظریه داده بنیاد به روش استراوس و کوربین و در فاز کمی مدل‌سازی معادلات ساختاری می‌باشد. لازم به ذکر است که اسناد و کتب دینی و تاریخی به شرح جدول ۳ موردبررسی و کدگذاری قرار گرفته است.

جدول ۳. فهرست کتب و مقالات کدگذاری شده در پژوهش

حوزه	نام کتاب
حکمرانی در سیره امیرالمؤمنین (ع)	نهج‌البلاغه
	دلالت دولت: آیین‌نامه حکومت و مدیریت در عهدنامه مالک اشتر
حکمرانی در سیره پیامبر اکرم (ص)	سیره نبوی (منطق عملی) جلد سوم: سیره مدیریتی
	فروغ ابدیت: تجزیه و تحلیل کاملی از زندگی پیامبر اکرم (ص)
	تاریخ تحولات سیاسی و اداری در ایران
	تاریخ ایران

سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران		حکمرانی بومی (ایرانی)
مقالات	۱. حکمرانی آرمانی ایرانیان در اندرزنامه‌های جاویدان خرد	
	۲. بررسی دلایل فروپاشی حکومت و تمدن باستانی هخامنشیان	
	۳. حکمرانی خوب و مدیریت اقتصادی داریوش اول هخامنشی	
	۴. بررسی تطبیقی نظام حکمرانی کوروش کبیر با اصول حکمرانی خوب	
	۵. مدیریت در زمان هخامنشیان	

در پژوهش فوق به منظور اعتبار یابی کیفی و بررسی روایی مدل مفهومی به دست آمده از مراحل کدگذاری؛ از روش تأیید خبرگان استفاده شده است. اعضای پنل خبرگان در این مرحله با استفاده از روش نمونه‌گیری ترکیبی قضاوتی و گلوله برقی انتخاب شدند که در انتخاب این افراد شروط عضویت هیئت علمی یا مدیریت اجرایی علاوه بر دارا بودن تألیف در زمینه حکمرانی خوب در نظر گرفته شد. لازم به ذکر است که مدل طراحی شده توسط ۱۱ تن از خبرگان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. داده‌ها در فاز کمی، پرسش-نامه محقق ساخته مشتمل بر ۷۶ سؤال در بین ۶۲ تن از اعضای نمونه آماری (کلیه مدیران، معاونین و فرمانداران استانداری استان مازندران) که به روش سرشماری جامعه آماری انتخاب شده بودند توزیع و جمع‌آوری شد که پایایی آن با استفاده از ضریب پایایی ترکیبی و ضریب آلفای کرونباخ تأیید گشت و روایی پرسشنامه نیز با استفاده از روایی همگرا و واگرا مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. لازم به ذکر است که جهت تحلیل داده‌ها در فاز کمی پژوهش از نرم‌افزار Smart PLS₂ بهره گرفته شده است.

۶. یافته‌های تحقیق

سؤال اول: مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی کدام است؟

در فاز کیفی؛ داده‌های پژوهش با استفاده از روش داده بنیاد بر مبنای رویکرد سه مرحله‌ای استراوس و کوربین (کدگذاری باز، محوری، انتخابی) تجزیه و تحلیل شده‌اند.

کدگذاری باز: در این مرحله از بین داده‌های خام، مفاهیم اولیه استخراج شدند. هرچند که مایه گرفتن مفاهیم از داده‌ها، مشخصه اصلی راهبرد نظریه داده بنیاد است، خلاقیت پژوهشگر نیز در این راهبرد، جزی اساسی محسوب می‌شود. در نتیجه کدگذاری باز متون استفاده‌شده ۷۰۰ مفهوم اولیه استخراج شد که از این تعداد ۲۷۵ مفهوم متعلق به سیره امیرالمؤمنین، ۲۰۸ مفهوم متعلق به سیره نبوی و ۲۱۷ مفهوم از کتب و مقالات تاریخی و بومی استخراج شد و در مرحله دوم کدگذاری باز با دسته‌بندی مفهیمی که قرابت معنایی داشتند، ۵۹ مقوله فرعی پدید آمد.

کدگذاری محوری: گام دوم تجزیه و تحلیل در روش داده بنیاد است. مقصود این گام ایجاد رابطه بین مقوله‌های شناسایی‌شده در مرحله قبل است. کدگذاری محوری بر یکجایی یک مقوله به‌عنوان مقوله مرکزی قرار دارد و سپس سایر مقوله‌ها به‌عنوان مقوله‌های فرعی به آن مرتبط می‌شوند. پس از تعیین مقوله محوری، با کدگذاری دوباره‌ی داده‌ها انواع شرایط مؤثر بر مقوله محوری شامل شرایط علی، زمینه‌ای و بستر، شرایط مداخله‌گر، راهبردها، پیامدها و نتایج نشئت‌گرفته از آنها نیز معین می‌شوند. بنابراین هنگام کدگذاری محوری، مقوله‌های شناسایی‌شده در کدگذاری باز در شش گروه شامل مقوله مرکزی، شرایط زمینه و بستر، شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها قرار می‌گیرند (دانایی فرد & امامی، ۱۳۸۶).

جدول ۴. مقوله‌های اصلی و فرعی مستخرج از کدگذاری محوری

تعداد مفاهیم	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی	عناصر چارچوب
۲۳۴	رهبری ولی فقیه شایسته، پایبندی به عهد و تحقق وعده‌ها، رابطه رحمانی حکومت نسبت به مردم، توجه به رفاه و رعایت منافع عمومی، پاسخگویی، تکریم زنان، تبعیت و روابط مسئولانه مردم نسبت به حکومت، مشارکت عمومی	حسن روابط حکومت و مردم	پدیده محوری
	دسترسی اقلیت‌ها به امکانات، عدالت توزیعی، عدالت رویه‌ای، حاکمیت قانون و جلوگیری از سوءاستفاده اطرافیان	عدالت محوری	
	اطلاع‌رسانی، توجه مردم و رفع شبهه	شفافیت	
	قاطعیت در مجازات مجرمین، حذف زمینه‌های فسادزا	مبارزه با فساد	
۱۱۶	شایستگی‌های رفتاری، نگرشی، ارزشی-اسلامی، سازمانی، مهارتی و دانشی	شایستگی‌های مدیران	شرایط علی
	وحدت، هماهنگی و هم‌افزایی، تعدیل قدرت و شایستگی تفویض اختیار در سطوح عالی، خدمت‌گذاری و مسئولیت‌پذیری عاملان اصلی	وحدت جهت و هدف مشترک ارکان نظام	
۸۳	سیستم نظارت آشکار و پنهان، نظارت مردمی	نظارت و کنترل	شرایط زمینه و بستر
	تقویت فرهنگ قانون‌مداری، تقویت فرهنگ قرآنی و اسلامی	فرهنگ‌سازی	
	اهمیت و ضرورت مشورت، انتخاب مشاوران کارا، بهره‌مندی از مزایای مشورت	پویایی اصل شورا و مشورت	
	تصمیم‌گیری کارشناسانه، بهره‌گیری درست از دانش و ذخایر علمی	مدیریت دانش-محور	
۳۹	تحمیل فشار بر مردم، فساد و خیانت در مدیریت، ناکارآمدی در مدیریت	عوامل تضعیف‌کننده	شرایط مداخله‌گر
۱۲۴	ولایت‌پذیری، شایسته‌سالاری، تفویض اختیار و مسئولیت‌خواهی، عدم تداخل مسئولیت‌ها	حوزه منابع انسانی	راهبردها
	تعیین سیاست‌ها و مدیریت مالی، فقرزدایی و توجه به محرومین، تنظیم و نظارت بر بازار، تولید‌گرایی و توسعه‌گرایی	حوزه اقتصادی	

	امنیت ملی، تشکیل ارتش منسجم و کارآمد، ملاحظات در عهد و پیمان، صلح‌طلبی، حمایت از مردم و عدم ستمگری، نفی سلطه	حوزه سیاسی	
	مسئولیت تربیتی و علمی، زمینه‌سازی سعادت ابدی	حوزه فرهنگی	
۵۷	امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، امنیت سیاسی	برقراری امنیت	پیامدها
	تحقق وحدت، جلب اعتماد عمومی، جلب رضایت عمومی	برخورداری از پشتوانه مردمی	
	-	عدالت فراگیر	
	-	رشد و شکوفایی	
	-	کارایی و اثربخشی	
	پایبندی به هویت و ارزش‌ها		

کدگذاری گزینشی: در این مرحله از کدگذاری، یک نظریه از روابط فی‌مابین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری به نگارش درمی‌آید (اسلامی & دانایی فرد، ۱۳۸۹، ص. ۱۵۴). که قضایای پژوهش به شرح زیر قابل ارائه می‌باشد:

≠ قضیه ۱: شایستگی‌های مدیران و وحدت جهت و هدف مشترک ارکان نظام؛ شرایط علی تحقق حکمرانی خوب محسوب می‌شوند.

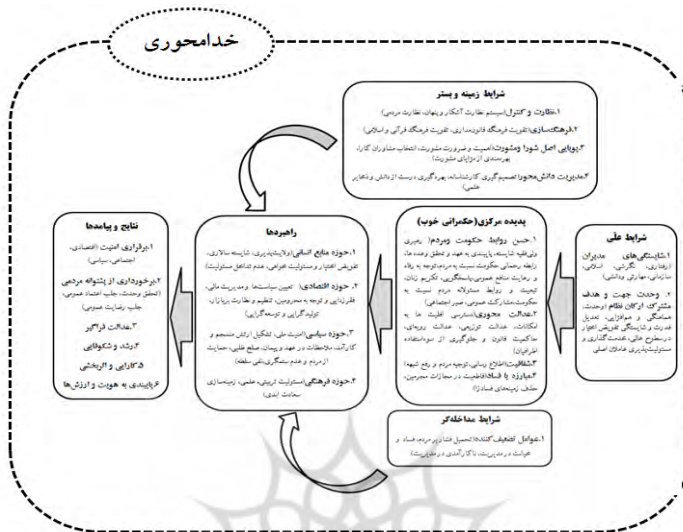
≠ قضیه ۲: نظارت و کنترل، فرهنگ‌سازی، پویایی اصل شورا و مشورت و مدیریت دانش‌محور زمینه و بستر را برای تحقق حکمرانی خوب فراهم می‌کنند.

≠ قضیه ۳: تحمیل فشار بر مردم، فساد و خیانت در مدیریت و ناکارآمدی در مدیریت مقوله‌های مداخله‌گر تضعیف‌کننده حکمرانی خوب محسوب می‌شوند.

≠ قضیه ۴: تمرکز بر حوزه‌های منابع انسانی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی راهبردهای تحقق حکمرانی خوب تعیین شدند.

≠ قضیه ۵: برقراری امنیت در حوزه‌های مختلف، برخورداری از پشتوانه مردمی، عدالت فراگیر، رشد و شکوفایی، کارایی و

اثربخشی و پایبندی به هویت و ارزش‌ها نتایج و پیامدهای حکمرانی خوب محسوب می‌شوند.



شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

سؤال دوم: آیا مدل طراحی شده در استانداری استان مازندران از اعتبار لازم و کافی برخوردار است؟ ویژگی‌های جمعیت شناختی اعضای نمونه آماری پژوهش در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. ویژگی‌های جمعیت شناختی اعضای نمونه آماری پژوهش

ویژگی	دسته‌ها	فراوانی نسبی	درصد فراوانی نسبی
جنسیت	مرد	۵۰	۸۰/۶
	زن	۱۲	۱۹/۴
تحصیلات	کارشناسی	۲۳	۳۷/۱
	کارشناسی ارشد	۳۷	۵۹/۷
	دکتری	۲	۳/۲
سن	کمتر از ۲۵ سال	۳	۴/۸
	۲۵-۳۵ سال	۱۹	۳۰/۶
	۳۶-۴۵ سال	۱۹	۳۰/۶
	بیشتر از ۴۵ سال	۲۱	۳۳/۹
	کمتر از ۱۰ سال	۳	۴/۸

سابقه خدمت	۱۰-۱۵ سال	۱۴	۲۲/۶
	۱۶-۲۰ سال	۲۴	۳۸/۷
	بیشتر از ۲۰ سال	۲۱	۳۳/۹

برازش مدل اندازه‌گیری: برای اعتباریابی مدل‌های اندازه‌گیری سه شاخص مهم پایایی شاخص، روایی همگرا و روایی واگرا استفاده می‌شود. پایایی شاخص نیز به‌وسیله دو معیار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR)^{۱۰} موردسنجش قرار می‌گیرد که کسب مقدار بیشتر از ۰/۷ نشان از پایایی مناسب ابزار اندازه‌گیری است، (داوری & رضازاده، ۱۳۹۲، ص. ۷۰) جهت سنجش روایی از معیار AVE^{۱۱} استفاده می‌شود که این معیار میزان همبستگی یک سازه با شاخص‌های خود را بیان می‌کند، هر چه مقدار این شاخص بیشتر باشد، برازش نیز بیشتر می‌شود. شروط وجود روایی همگرا به‌صورت زیر خلاصه می‌شوند:

$$CR \geq 0.7, CR \geq AVE, AVE \geq 0.5$$

که ضرایب حاصل شده از محاسبه آلفای کرونباخ، ضریب پایایی ترکیبی و روایی همگرا در جدول ۶ قابل مشاهده است.

جدول ۶: نتایج آزمون مدل اندازه‌گیری

سازه	ضریب آلفای کرونباخ	ضریب پایایی ترکیبی	میانگین واریانس استخراجی	$CR \geq AVE$
شرایط عالی	۰/۷۳	۰/۸۸	۰/۷۸	✓
پدیده مرکزی	۰/۷۹	۰/۸۶	۰/۶۲	✓
شرایط زمینه‌ساز	۰/۷۹	۰/۸۶	۰/۶۱	✓
شرایط مداخله‌گر	۰/۷۴	۰/۷۷	۰/۵۷	✓
راهبردها	۰/۷۹	۰/۸۶	۰/۶۲	✓

10 - Composite Reliability 0
11 . Average Variance Extracted 1

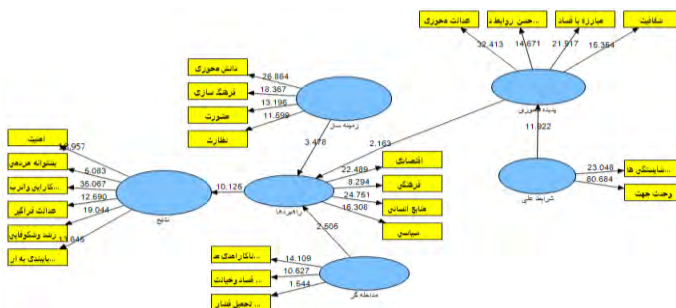
نتایج	۰/۸۴	۰/۸۷	۰/۵۷	✓
-------	------	------	------	---

روایی واگرا زمانی که مقدار جذر AVE برای هر سازه بیشتر از واریانس اشتراکی بین آن سازه و سازه‌های دیگر (ضریب همبستگی بین سازه موردنظر با سایر سازه‌ها) در مدل باشد قابل پذیرش است (داوری & رضازاده, ۱۳۹۲, ص. ۶۱). که نتایج حاصل شده در جدول ۷ مؤید وجود روایی واگرا بین سازه‌های مدل طراحی شده می‌باشد.

جدول ۷. نتایج آزمون روایی واگرا به روش فورنل ولارکر

سازه	شرایط علی	پدیده مرکزی	شرایط زمینه‌ساز	شرایط مداخله‌گر	راهبردها	نتیج
شرایط علی	۰/۷۸۷	-	-	-	-	-
پدیده مرکزی	۰/۶۶۸	۰/۷۸۷	-	-	-	-
شرایط زمینه‌ساز	۰/۶۴۵	۰/۷۷۲	۰/۷۸۱	-	-	-
شرایط مداخله‌گر	-۰/۳۷۸	-۰/۵۱۹	-۰/۳۷۷	۰/۷۵۸	-	-
راهبردها	۰/۵۱۶	۰/۷۷۲	۰/۷۶۹	-۰/۵۰۹	۰/۷۸۲	-
نتایج	۰/۵۳۸	۰/۵۸۰	۰/۵۰۹	-۰/۳۱۰	۰/۶۴۱	۰/۷۵۴

برازش مدل ساختاری و آزمون فرضیه‌ها: در بخش برازش مدل ساختاری به بررسی معیارهای ضرایب معناداری t ضریب R^2 و ضریب برازش کلی GOF پرداخته شده است. همان‌طور که در شکل ۲ نمایان است قدر مطلق ضرایب معنادار کلیه متغیرها و ابعاد آنها بیشترها از ۱/۹۶ است که این امر روابط بین متغیرهای مدل ساختاری در سطح اطمینان ۹۵ درصد را مورد تأیید قرار می‌دهد.



شکل ۲. ضرایب معناداری متغیرهای پژوهش

R^2 معیاری است که بیانگر میزان تغییرات هر یک از متغیرهای وابسته مدل است که به وسیله متغیرهای مستقل تبیین می‌شود. مقدار R^2 تنها برای متغیرهای درون‌زای مدل ارائه می‌شود و در مورد سازه‌های برون‌زا مقدار آن برابر صفر است. هرچه مقدار مربوط به سازه‌های درون‌زای مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است. چین و تسنگ مقادیر ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ را به‌عنوان مقدار ملاک برای مقادیر ضعیف، متوسط و قوی R^2 معرفی می‌کنند (Chen & Tseng, 2012, p. 400). با توجه به وجود سه متغیر درون‌زای حکمرانی خوب به‌عنوان پدیده مرکزی، راهبردها و نتایج در مدل طراحی شده، ضریب برای هر یک از آن‌ها به ترتیب برابر با ۰/۴۴، ۰/۶۷ و ۰/۴۱ به دست آمد که نشان از پیش‌بینی متوسط و قوی متغیرهای درون‌زا توسط متغیرهای برون‌زای مدل دارد. مهم‌ترین شاخص برازش مدل در فن حداقل مجذورات جزئی شاخص GOF است. این شاخص با استفاده از میانگین هندسی شاخص R^2 و میانگین شاخص‌های اشتراکی قابل محاسبه است. سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ را به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی آن در نظر می‌گیرند.

که مطابق با فرمول زیر قابل محاسبه می‌باشد:

$$GOF = \sqrt{AVE \times R^2}$$

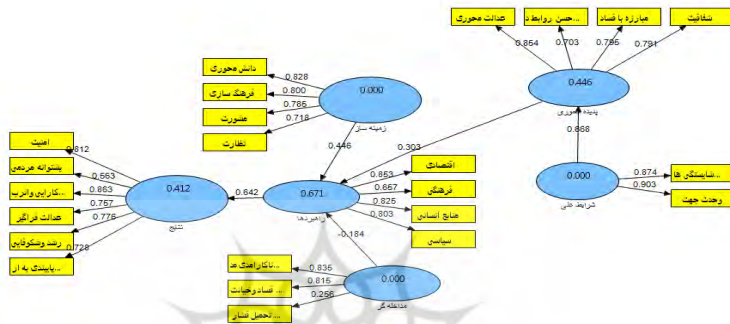
که میانگین AVE و R^2 از فرمول‌های زیر قابل محاسبه می‌باشند:

$$\mu_{AVE} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n x_i \quad \mu_{R^2} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1}^n x_i$$

با محاسبه میانگین AVE و R^2 ابر با ۰/۶۱ و ۰/۲۵ و جایگذاری در فرمول، مقدار برازش کلی مدل بر اساس شاخص GOF، ۰/۳۹ به دست آمد

که این مقدار در مقایسه با مقادیر پایه تعریف شده نشان از برآزش قوی مدل با داده‌های جمع‌آوری شده دارد.

پس از تأیید برآزش مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری به آزمون فرضیه‌های مبتنی بر قضایای پژوهش بر اساس ضرایب مسیر پرداخته شده است. در واقع ضریب مسیر بیان‌کننده وجود رابطه علی خطی و شدت و جهت این رابطه بین دو متغیر مکنون است.



شکل ۳. ضرایب مسیر مدل در حالت استاندارد

جدول ۸. نتایج آزمون فرضیه‌ها

ردیف	فرضیه	ضریب مسیر	آماره t	نتیجه
۱	شرایط علی (شایستگی‌های مدیران و وحدت جهت ارکان نظام) بر پدیده محوری (حکمرانی خوب) تأثیر دارد	۰/۶۶	۱۱/۹۲	تأیید
۲	پدیده محوری (حکمرانی خوب) بر راهبردهای حکمرانی خوب تأثیر دارد	۰/۳۰	۲/۱۶	تأیید
۳	شرایط زمینه‌ای (دانش محوری، فرهنگ‌سازی، نظارت و مشورت محوری) بر راهبردهای حکمرانی خوب تأثیر دارد	۰/۴۴	۳/۴۷	تأیید
۴	شرایط مداخله‌گر (فساد و خیانت مدیران، ناکارآمدی مدیران و تحت فشار قرار گذاشتن مردم) بر راهبردهای حکمرانی خوب تأثیر دارد	-۰/۱۸	۲/۵۰	تأیید
۵	راهبردهای حکمرانی خوب (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و منابع انسانی) بر تحقق پیامدهای حکمرانی خوب تأثیر دارد	۰/۶۴	۱۰/۱۲	تأیید

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش فوق به‌منظور طراحی مدل بومی حکمرانی خوب مبتنی بر آموزه‌های دینی با استفاده از روش داده بنیاد انجام گرفت که در نتیجه آن ۷۰۰ مفهوم اولیه شناسایی شدند و با جاگیری در ۵۹ مقوله فرعی و ۲۱ مقوله اصلی، مدل مفهومی پژوهش را تشکیل دادند. فرضیه اول پژوهش که در آن شرایط عالی که به‌عنوان عوامل مؤثر در شکل‌گیری حکمرانی خوب مورد کنکاش قرار گرفته بود با ضریب مسیر ۰/۶۶ و آماره معناداری ۱۱/۹۲ در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تأیید قرار گرفت. پیرو نتیجه فوق می‌توان گفت که در همه حکومت‌ها و نظام‌ها مهم‌ترین رکنی که برای رسیدن به اهداف تأثیرگذار می‌باشد «مدیریت» است. مدیران به‌عنوان نمایندگان رسمی حکومت به‌منظور ایجاد هماهنگی و افزایش اثربخشی در رأس امور قرار می‌گیرند و موفقیت نظام در تحقق اهداف در گرو چگونگی اعمال مدیریت آن‌ها است. از طرفی شایستگی مجموعه‌ای از رفتار، مهارت، دانش، نگرش و ویژگی‌های شخصی است که بیشترین ارتباط را با عملکرد موفقیت‌آمیز مدیران دارند. به‌گونه‌ای که در فرضیه فوق تأثیر برخورداری مدیران از شایستگی‌های رفتاری، نگرشی، سازمانی، ارزشی-اسلامی و مهارتی و دانشی در تحقق حکمرانی خوب مورد تأیید واقع شد. فرضیه دوم پژوهش که مدعی تأثیر حکمرانی خوب بر راهبردها بود؛ با ضریب مسیر ۰/۳۰ و آماره معناداری ۲/۱۶ تأیید شد. تأثیر مثبت و معنادار حکمرانی خوب بر راهبردها در جامعه مورد مطالعه بیان‌گر این مطلب است که تدوین و پیاده‌سازی موفق راهبردها در حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و منابع انسانی تا حد زیادی در گرو روابط حسنه و مبتنی بر اعتماد بین مردم و مسئولین است چراکه در اندیشه اسلام رابطه‌ای که بین مسئولین و مردم وجود دارد، رابطه‌ای است دوسویه یعنی دولت و مردم بایستی در اداره کشور در همه ابعاد سیاسی، حقوقی، قضایی، اقتصادی با مشورت و هم‌فکری یکدیگر کار کنند. لذا دولتی می‌تواند بر مردم حکومت کند و در زمینه‌های مختلف عملکردی موفق داشته باشد که در بین مردم مشروعیت داشته باشد. کارایی و موفقیت در عملکرد یک دولت زمانی به دست می‌آید که شفافیت و پاسخگویی، عدالت‌محوری و فساد ستیزی در

بطن امور نمود پیدا کند. فرضیه سوم پژوهش با ضریب مسیر ۰/۴۴ و آماره معناداری ۳/۴۷ تأثیر شرایط زمینه‌ای بر راهبردهای حکمرانی خوب را مورد تأیید قرار داد. شرایط زمینه‌ای که فراهم‌کننده و بسترساز فضا برای پیاده‌سازی و تحقق حکمرانی خوب محسوب می‌شود در قالب چهار مقوله اصلی نظارت و کنترل، فرهنگ‌سازی، پویایی اصل شورا و مشورت و مدیریت دانش محور تعریف شد. شاید به جرئت بتوان ادعا کرد انجام هیچ فعالیتی در سازمان، توفیق نخواهد یافت مگر آن‌که کنترل‌های لازم نسبت به آن به‌عمل آمده باشد. در ارتباط با تقویت فرهنگ که خود متشکل از دو مقوله فرعی فرهنگ قانون مداری و فرهنگ قرآنی و اسلامی است می‌توان گفت که فرهنگ‌سازی یکی از مهم‌ترین راهکارهای نهادینه شدن قانون مداری در سطح جامعه به شمار می‌رود و عمل به قانون توسط مسئولین موجب تقویت فرهنگ قانون مداری در بین مردم و کاهش بسیاری از آسیب‌های اجتماعی شود. در ارتباط با فرهنگ قرآنی و اسلامی، به‌عنوان یک فرهنگ متعالی؛ تقویت باورهای دینی و ملی در ردیف مهم‌ترین وظایف حکومت است. مشورت و نظرخواهی از دیگران به‌منظور استفاده از نظرات آنان مسئله‌ای عقلی است و عدم مشورت و استبداد رأی یکی از بیماری‌های مهلک در تصمیم‌گیری است، زیرا یک نفر، هر قدر هم آگاهی‌های زیادی داشته باشد باز هم نمی‌تواند به همه ابعاد و زوایای یک مسئله پی ببرد و مسئله را تنها از دیدگاه خویش ارزیابی می‌کند و چه بسا ابعادی از مسئله که در تصمیم‌گیری می‌توانند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشند از نظر وی مخفی مانده باشد. در آخر نیز مدیریت دانش محور به‌منظور تصمیم‌گیری کارشناسانه و بهره‌گیری از ذخایر علمی و دانشی کشور جز شرایط زمینه و بسترساز حکمرانی خوب قرار گرفت. شرایط مداخله‌گر که به‌منزلهٔ زمینهٔ ساختاری وسیع‌تر مربوط به مقوله مرکزی در نظر گرفته می‌شود، با ضریب مسیر ۰/۱۸- و آماره معناداری ۲/۵۰ بر راهبردهای حکمرانی خوب تأثیری منفی و معنادار دارد. شرایط مداخله‌گر در پژوهش فوق در قالب عوامل تضعیف‌کننده حکمرانی خوب و تحت سه مقوله فرعی تحمیل فشار بر مردم، فساد و خیانت در مدیریت و ناکارآمدی در مدیریت تعریف شد. آنچه مهم است این است که کیفیت مدیریت، در پیشرفت یا رکود جامعه و فقر و غنای آن تأثیر زیادی دارد. در این بین نقش مدیران فاسد، خیانت‌کار و ناکارآمد در ایجاد فقر، از

همه بیش‌تر است؛ چراکه بیشتر اموال مردم در دست حکومت‌هاست و خیانت در آن اموال و رسیدن آن به گروهی محدود از طریق رانت‌خواری و دریغ داشتن آن از دیگران از یک‌سو و ناکارآمدی و عدم توانایی در درک وضع موجود و مقابله با تهدیدها و استفاده از فرصت‌ها از سوی دیگر باعث فقر جامعه و تحمیل هر چه بیشتر فشار بر مردم خواهد شد. آخرین فرضیه پژوهش که مدعی تأثیر راهبردهای حکمرانی خوب بر پیامدها و نتایج بود با ضریب مسیر ۰/۶۴ و آماره معناداری ۱۰/۱۲ در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد تأیید قرار گرفت. این به این معنی است که پیاده‌سازی موفق راهبردهای حکمرانی خوب می‌تواند پیامدهایی چون برقراری امنیت، برخورداری از پشتوانه مردمی، عدالت فراگیر، رشد و شکوفایی، کارایی و اثربخشی و پایبندی به هویت و ارزش‌ها را به دنبال داشته باشد. در زمینه مقایسه نتایج حاصل از پژوهش با دستاوردهای پژوهش‌های پیشین می‌توان عنوان کرد که تمرکز هم‌زمان پژوهش فوق بر هر دو دوره حکمرانی پیامبر اکرم (ص) و امیرالمؤمنین (ع) به‌عنوان دو دوره طلایی حکمرانی اسلامی و همچنین بررسی اسناد و کتب بومی و تاریخی، سبب توجه همه‌جانبه به فرایند حکمرانی خوب شده است که علاوه بر آشکارسازی جنبه‌هایی پنهان از این مهم، سبب تجمیع شاخص‌های پراکنده پژوهش‌های مختلف در قالب مدلی جامع و بومی شده است. با این‌وجود بخشی از یافته‌های حاصل از پژوهش بالا قابلیت مقایسه با نتایج پژوهش‌های پیشین را دارد. در زمینه هم‌راستایی نتایج حاصل از پژوهش می‌توان عنوان کرد که جاگیری مؤلفه‌های فساد ستیزی، شفافیت، رفق و مدارا، مشارکت طلبی و پاسخگویی در مقوله محوری حکمرانی خوب هم‌راستا با نتایج پژوهش (درخشه & موسوی نیا، ۱۳۹۷) می‌باشد. همچنین قرار گرفتن مشورت‌پذیری و نظارت بر زیردستان در دسته شرایط زمینه‌ای و برقراری امنیت، عدالت و برخورداری از پشتوانه مردمی در دسته نتایج حکمرانی خوب، هم‌راستا با نتایج پژوهش (منتظری، بهمنی، & فتحی زاده، ۱۳۹۷) می‌باشد. بدین ترتیب با توجه به نتایج حاصل‌شده از انجام پژوهش فوق، پیشنهادهای کاربردی زیر به مدیران ارشد جامعه مورد مطالعه به‌طور خاص و مدیران سایر سازمان‌های دولتی به‌طور عام ارائه می‌شود:

- ≠ جلب اعتماد و رضایت عموم مردم از طریق شفافیت در امور و پاسخگویی، تقویت و تسهیل روابط بین مردم و مسئولین و پایبندی به عهد و تحقق وعده‌ها؛
 - ≠ حذف زمینه‌های فسادزا در سازمان به‌منظور جلوگیری از سوءاستفاده مسئولین و اطرافیان و فرهنگ‌سازی قطعیت مجازات افراد فاسد و خیانت‌کار در سازمان؛
 - ≠ ارزیابی شایستگی‌های رفتاری و ارزشی مدیران هم‌راستا با ارزیابی مهارت‌های حرفه‌ای و به‌کارگیری روانشناسان صنعتی در گروه مصاحبه‌گر جهت ارزیابی مهارت‌های رفتاری ایشان؛
 - ≠ تدوین چارچوبی جهت هماهنگ نمودن عملیات واحدهای مختلف سازمان، ایجاد وحدت جهت بین آن‌ها و جلوگیری از تداخل و موازی کاری وظایف؛
 - ≠ پویایی اصل شورا و مشورت در سازمان و تشکیل اتاق فکری متشکل از مشاوران متخصص و کارآمد در زمینه‌های مختلف؛
 - ≠ تغییر سیستم سنتی مدیریت، سوق به سمت دانش‌محور سازی و بهره‌گیری حداکثری از ذخایر علمی و دانشی سازمان به‌منظور اتخاذ تصمیمات کارشناسانه؛
- در ادامه باید اذعان کرد که هیچ مطالعه و پژوهشی خالی از اشکال نبوده و همواره محدودیت‌هایی بر سر راه پژوهشگر وجود دارد که سبب دوری نتایج از حالت ایده‌آل می‌شود. پژوهش بالا نیز از این امر مستثنا نیست و با برخی از محدودیت‌های مربوط به انجام پژوهش‌های آمیخته همراه است. نگاه نظری پژوهشگر در مقوله‌بندی داده‌های کیفی و دخیل بودن ذهنیت، تجربه و دانش پژوهشگر در طبقه‌بندی و نام‌گذاری مقوله‌ها، یکی از محدودیت‌های پژوهش بالا بود که با بررسی تحلیل داده‌های کیفی به‌وسیله ارزیابان خارج از پژوهش سعی در حداقل کردن محدودیت فوق شد.

- منابع فارسی

- ≠ ابراهیم‌پور، حبیب؛ الیکسی، فهیمه (۱۳۹۵). بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولت‌ها، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، دانشگاه شهید بهشتی.
- ≠ اسلامی، آذر؛ دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۹). ساخت نظریه بی‌تفاوتی سازمان: کاربرد استراتژی پژوهشی نظریه داده‌بنیاد در عمل. چاپ اول، تهران، دانشگاه امام صادق (ع).
- ≠ بیگی نیا، عبدالرضا؛ حقی، کرم الله؛ حسینی فرد، مجتبی (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی نظم حکمرانی کوروش کبیر با اصول حکمرانی خوب، راهبرد، ۷، ۱۳۲-۱۱۹.
- ≠ دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تاملی برنظریه‌پردازی داده‌بنیاد، اندیشه مدیریت، ۱(۲)، ۶۹-۹۷.
- ≠ داوری، علی؛ رضازاده، آرش (۱۳۹۲)، مدل سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول.
- ≠ درخشه، جلال؛ موسوی نیا، سید مهدی (۱۳۹۷). مولفه‌های حکمرانی شایسته در سیره حکومتی پیامبر اسلام (ص)، پژوهش‌های علم و دین، ۱(۱)۹، ۲۸-۱.
- ≠ ریجانی، میترا؛ دلیر، حمید؛ احمدی موسوی، سید مهدی (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی اصل شفافیت در قلمرو قانون‌گذاری کیفی ایران ارتباط آن با حکمرانی خوب، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳(۱)، ۲۰۹-۱۷۴.
- ≠ رضایی، حسن؛ دهقانی، روح‌الله؛ کیان‌پور، مهرداد (۱۳۹۹). طراحی و تبیین مولفه‌های اساسی حکمرانی اسلامی، مرکز پژوهش‌های استراتژیک.
- ≠ علویان، مرتضی و زارع پور، محمد. (۱۳۹۶). شاخص‌های حکمرانی خوب در اندیشه سیاسی آیت اله جوادی آملی. فصلنامه پژوهش‌های سیاست اسلامی، سال پنجم، شماره یازدهم، صص ۳۷-۶۰.

≠ عیوضی، محمد رحیم؛ مرزبان، نازنین؛ صالحی، معصومه (۱۳۹۶). از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار، راهبرد، ۲۶(۸۵)، ۵۵-۸۵.

≠ فرزامنیا، نیما؛ عبدی، بهنام؛ رضائیان، علی (۱۳۹۹). ارائه الگوی حکمرانی خوب امنیت فضای سایبری در سازمان های دفاعی، مدیریت نظامی، ۲۰(۷۷)، ۸۱-۱۲۰.

≠ مسلمی مهنی، یوسف؛ افضلی، رسول؛ صدقی، نغمه (۱۳۹۹). بررسی بین گرایش به دولت الکترونیک و تحقق حکمرانی خوب در شهر کرمان، دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری، ۷(۲)، ۲۷-۴۰.

≠ منتظری، محمد؛ بهمنی، اکبر؛ فتحی-زاده، علیرضا (۱۳۹۷). الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج-البلاغه: گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، مطالعات الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی، ۶(۱۱)، ۱۳۴-۱۵۵.

≠ یوسفی شیخرباط، محمدرضا؛ بابایی، فهیمه (۱۳۹۴). طراحی مدل حکمرانی خوب بر اساس نامه مالک اشتر و مقایسه آن با اصول حکمرانی خوب بانک جهانی، اقتصاد اسلامی، ۱۵(۵۷)، ۳۱-۶۲.

- منابع لاتین -

- ≠ Chen, H.-R., & Tseng, H.-F. (2012). Factors that influence acceptance of web-based e-learning systems for the in-service education of junior high school teachers in Taiwan. *Evaluation and program planning*, 35(3), 398-406.
- ≠ Lagasio, V., & Cucari, N. (2016). Corporate governance and environmental social governance disclosure: A meta-analytical review. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(4), 701-711.
- ≠ Mungiu-Pippidi, A. (2020). The Rise and Fall of Good-Governance Promotion. *Democracy*, 31(1), 86-102.
- ≠ Omri, A., & Mabrouk, N. (2020). Good governance for sustainable development goals: Getting ahead of the pack or falling behind? *Environmental Impact Assessment*, 83, 1-8.
- ≠ Putri, A., & Wirawati, N. (2020). Implementation of Good Government Governance, Intellectual Intelligence, Emotional, and Spiritual Intelligence in Managerial Performance of Village Government Management. *Management, IT & Social Sciences*, 7(1), 169-176.
- ≠ Ritze, C., Kohler, A., & Mann, S. (2018). Good governance and preferential trade: evidence from the Swiss generalized system of preferences. *Social Economics*, 45(2), 259-274.

- ≠ Yanti, N., & Dwirandra, A. (2019). The effect of profitability in income smoothing practice with good corporate governance and dividend of payout ratio as a moderation variable. *Management, IT and Social Sciences*, 6(2), 12-21.
- ≠ Yousaf, M., Freeha, I., & Abida, i. (2016). Exploring the impact of good governance on citizens' trust in Pakistan. *Government Informati Quarterly*, 3, 200-209.

References

- ≠ Alawian, M., & Zarehpour, M. (2017). Indicators of good governance in the political thought of Ayatollah Javadi Amoli. *Quarterly Journal of Islamic Policy Research*, 5(11), 37-60.
- ≠ Ayouzi, M., Marzban, N., & Salehi, M. (2017). From the study of good governance to the model of sustainable governance. *Strategy Quarterly*, 26(85), 55-85.
- ≠ Beigi Nia , A., Haqi, K., & Hosseini Fard, M. (2012). A comparative study of the rule of Cyrus the Great with the principles of good governance. *Strategy*, 7(2), 132-119.
- ≠ Chen, H.-R., & Tseng, H.-F. (2012). Factors that influence acceptance of web-based e-learning systems for the in-service education of junior high school teachers in Taiwan. *Evaluation and program planning*, 35(3), 398-406.
- ≠ Danaei Fard, H., & Emami, S. (2011). Qualitative Research Strategies: Reflections on Foundation Data Theorizing. *Management Thought*, 1(2), 69-97.
- ≠ Davari, A., & Rezazadeh, A. (2013). *Structural equation modeling with PLS software*. Tehran: University Jihad Publications.
- ≠ Ebrahimpour, H., & Alik, F. (2016). Investigating the role of good governance in the efficiency of governments,. *International Conference of Management Elites* (pp. 1-19). Tehran: Shahid Beheshti University.
- ≠ Farzam Nia, N., Abdi, B., & Rezaian, A. (2020). Provide a good governance model for cyberspace security in defense organizations. *Military management*, 20(77), 81-120.

- ≠ Hashemi, S., RahNzhad, M., Sharifzadeh, F., & Saadi, M. (2020). The Ratio of Good Governance and the Smart City (Case Study: Tehran). *Social-Cultural Strategy Quarterly*, 9(34), 90-67.
- ≠ Imam Qolipour, S., & Asmaneh, Z. (2016). Governance index in Islam and its impact on health outputs in Iran. *Islamic Economics and Banking*, 15(1), 108-93.
- ≠ Islamic, A., & Danaei Fard, H. (2010). Building the Theory of Organization Indifference: Applying the Data Theory Strategy Strategy. Tehran: Imam Sadegh University.
- ≠ Lagasio, V., & Cucari, N. (2016). Corporate governance and environmental social governance disclosure: A meta-analytical review. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(4), 701-711.
- ≠ Montazeri, M., Bahmani, A., & Fathizadeh, A. (2018). The model of good governance from the perspective of Nahj al-Balaghah: A step towards explaining the Iranian Islamic model of progress. *Studies of the Iranian-Islamic development model*, 6(11), 155-134.
- ≠ Mufti, M., Ghasemi, G., & Kordnej, N. (2015). Feasibility study of the theory of good governance in Islamic societies with emphasis on the Islamic Republic of Iran. *Islamic and Western law*, 2(2), 175-151.
- ≠ Mungiu-Pippidi, A. (2020). The Rise and Fall of Good-Governance Promotion. *Democracy*, 31(1), 86-102.
- ≠ Muslimi Mahni, Y., Afzali, R., & Sedqi, N. (2020). Investigating the orientation towards e-government and the realization of good governance in Kerman. *Bi-Quarterly Journal of Urban Social Geography*, 2(7), 40-27.
- ≠ Omri, A., & Mabrouk, N. (2020). Good governance for sustainable development goals: Getting ahead of the pack or falling behind? *Environmental Impact Assessment*, 83, 1-8.

- ≠ Purezat, A., & Taheri Attar, G. (2005). Investigating the reasons for the collapse of the ancient Achaemenid government and civilization. *Law and politics*, 8(21), 118-79.
- ≠ Putri, A., & Wirawati, N. (2020). Implementation of Good Government Governance, Intellectual Intelligence, Emotional, and Spiritual Intelligence in Managerial Performance of Village Government Management. *Management, IT & Social Sciences*, 7(1), 169-176.
- ≠ Rezaei, H., Peasant, R., & Kianpour, M. (2020). *Designing and explaining the basic components of Islamic governance*. Strategic Research Center.
- ≠ Rijani, M., Dalir, H., & Ahmadi Mousavi, S. (2020). Pathology of the Principle of Transparency in the Realm of Iranian Criminal Legislation Its Relation to Good Governance. *Political Sociology of Iran*, 3(1), 209-174.
- ≠ Ritze, C., Kohler, A., & Mann, S. (2018). Good governance and preferential trade: evidence from the Swiss generalized system of preferences. *Social Economics*, 45(2), 259-274.
- ≠ Shine, g., & Mousavi Nia, S. (2018). Components of Good Governance in the Government of the Prophet of Islam (PBUH). *Science and religion research*, 9(1), 28-1.
- ≠ Yanti, N., & Dwirandra, A. (2019). The effect of profitability in income smoothing practice with good corporate governance and dividend of payout ratio as a moderation variable. *Management, IT and Social Sciences*, 6(2), 12-21.
- ≠ Yousaf, M., Freeha, I., & Abida, i. (2016). Exploring the impact of good governance on citizens' trust in Pakistan. *Government Informati Quarterly*, 3, 200-209.
- ≠ Yousefi Sheikh Robat, M., & Babaei, F. (2015). Designing a good governance model based on the letter of Malik Ashtar and comparing it

with the principles of good governance of the World Bank. *Islamic economy*, 15(57), 62-31.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی